

SAMARBEID OM ETISK
KOMPETANSEHEVING

HVERDAGSREHABILITERING OG ETIKK

NETTVERK AKTIV MESTRING

03.05.18

Leni Klakegg

Regional etikkveileder, Kommunesektorens organisasjon (KS)

TEMA FOR DAGEN

- Kort presentasjon av KS og SME, målsetting og samarbeid
- Etikk, moral, verdier, etiske modeller
- Hva er et etisk dilemma
- Etikk og kvalitet, forbedringsarbeid
- Bærekraftig etikkarbeid
- Etikk veilederrollen
- Organisere og gjennomføre etisk refleksjon
- Etisk refleksjonsmetode

Nasjonal støtte i etikkarbeid i de kommunale helse- og omsorgstjenestene

Kommunesektorens organisasjon (KS) og Senter for medisinsk etikk (SME) ved Universitetet i Oslo, er av Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) gitt ansvaret for å bistå kommunene i deres etikkarbeid.

Med oppstart i 2016 har SME og KS fått et formalisert samarbeid om etisk kompetanseheving i de kommunale helse- og omsorgstjenestene.

Mål for arbeidet:

- Etisk refleksjon og systematisk etikkarbeid er en naturlig del av helse- og omsorgstjenestenes kontinuerlige forbedringsarbeid og faglige utviklingsarbeid.
- Tjenestene har kompetanse til å ta i bruk metoder og verktøy for etisk refleksjon.
- Tjenestene har kompetanse til å håndtere etiske utfordringer.

KS

KS sine ansvarsområder innbefatter:

- Den årlige Etikkprisen
- Regional - og lokal opplærings- og kursvirksomhet og veiledning i kommuners praktiske etikkarbeid
- Bistand/samarbeid med regionale og lokale nettverk for blant annet etikkveiledere/ressurspersoner i etisk refleksjon

Fem ansatte ivaretar KS sitt tilbud:

20 %	Leni Klakegg
20 %	Lars Helge Myrset
20 %	Hanne Norum Hollekim
20%	Øystein Iversen
80 %	Koordinator Christine Haga Sørлие

Flora kommune
Stavanger kommune
Stange kommune
Trondheim kommune
KS

Kontaktinfo: Christine.Haga.Sorlie@ks.no

SME

SME sine ansvarsområder innbefatter:

- Forskning
- Bistå kommuner med deres forskning og evaluering av etikkarbeid
- Undervisning og veiledning i systematisk etikkarbeid gjennom kurs og konferanser
- Nasjonalt nettverk for etikkveiledere
- Opplæring og oppfølging av etikk-komiteer

Hovedmål for KS satsning i kommunen

Etisk refleksjon skal bidra til at kommunene **styrker** den etiske kompetansen og etablerer et **systematisk** etikkarbeid i helse- og omsorgstjenestene

Etikk

Etikk er moralens teori

- Refleksjoner og systematiske tilnærminger til verdispørsmål.
- Hva som er rett og galt, rettferdig og urettferdig.

Det normative spørsmålet

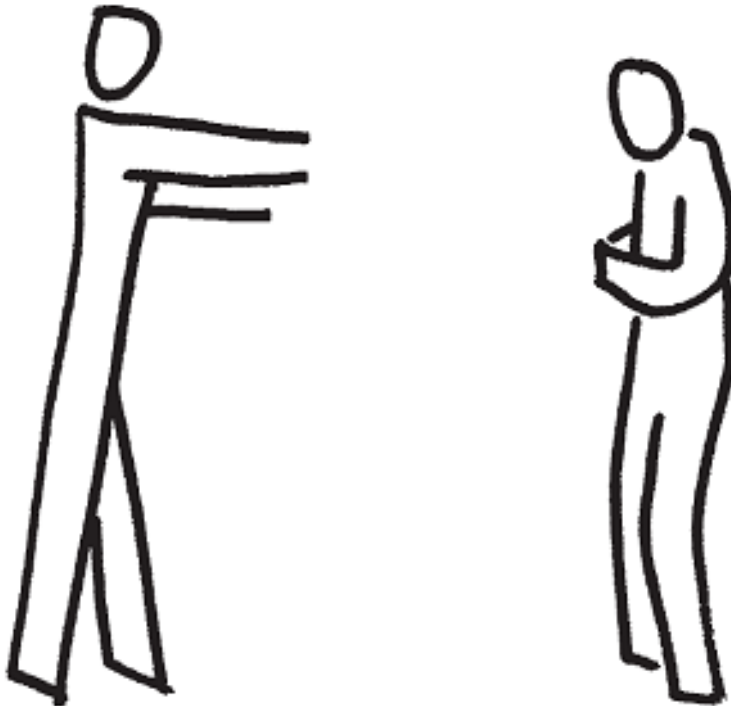
- Etikken har et normativt formål:
Å vise hva man *bør* gjøre og begrunne hvorfor.
- Det normative spørsmålet:
«Hva *bør* jeg gjøre i denne situasjonen?»
 - *Hva bør jeg gjøre?* skiller seg fra
Hva har jeg lov til å gjøre? eller
Hva er mulig å gjøre?

Det etiske felt: "Mellomrommet"

Hva står på spill – for hvem?

Evne til å se ulike perspektiv.

*«Se seg selv utenfra – og den andre
'innenfra' .»*

Etisk kompetanse

- Persepsjon
Evne til å oppdage etiske utfordringer
- Refleksjon
Dømmekraft. Kunne overveie sakens ulike sider, egen tilnærming og mulige handlingsalternativ.
Hva er det moralsk betydningsfulle i situasjonen og hvordan berører dette de som er involvert?
- Aksjon
Kunne ta en begrunnet og informert avgjørelse. Omsette ønsket praksis i handling.

Allmennmoral

- Normer og verdier som det er bred aksept for i samfunnet
- Ofte uskrevne normer og verdier, for eksempel at en skal ta seg av barna sine
- Alle kjenner til allmennmoral frå sitt eget liv
- Etikk er refleksjon over moralen, mens moralfilosofi er mer systematisk eller teoretisk tekning om etikk og moral

Allmennmoralen

Normer og verdier frå allmennmoralen:

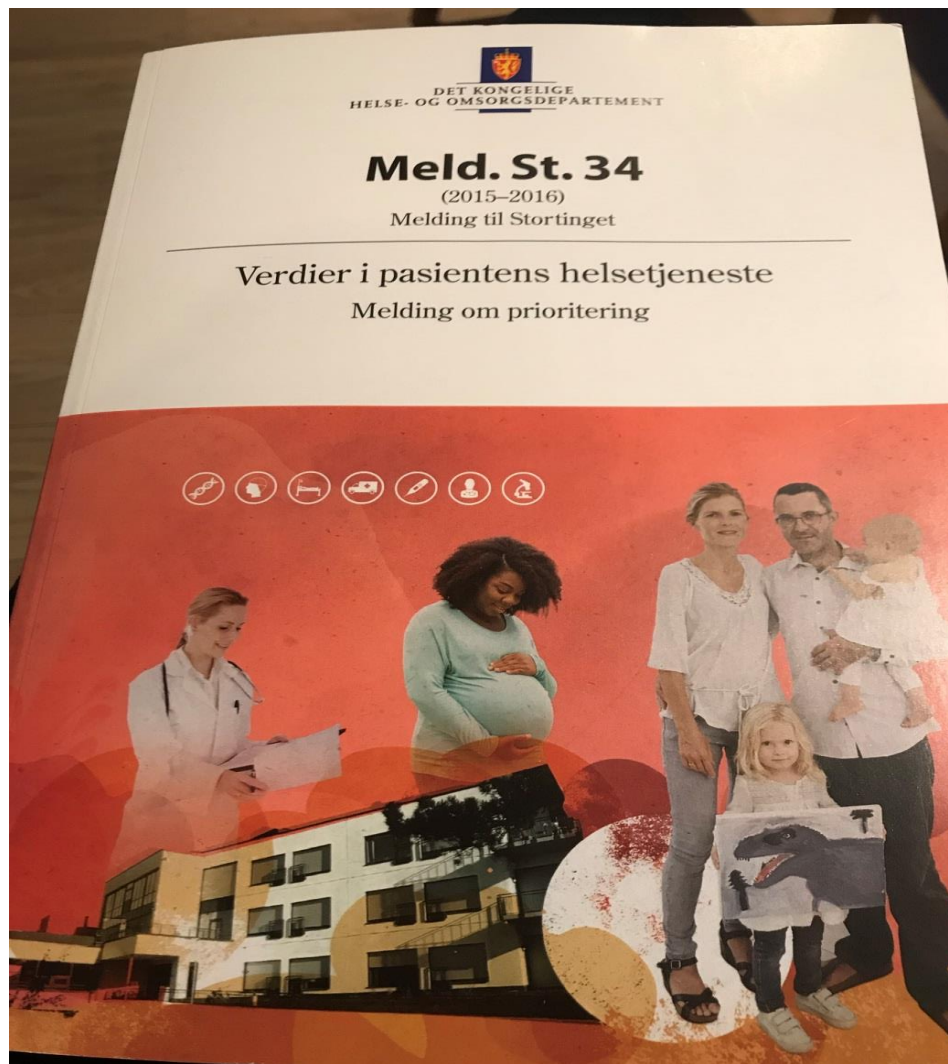
- Et verdig liv
- Ansvar
- Autonomi
- Respekt

(Slettebø, 2013)

SAMARBEID OM ETISK
KOMPETANSEHEVING

Verdier

- Overordnede ønsker og oppfatninger som vi legger til grunn for våre holdninger og beslutninger
- Grunnleggende antagelser om hva som gir livet mening
- Uttrykk for identitet, for hva vi står for og er stolt av
- Våre løfter til brukere og hverandre
- Det vi roser hverandre for i hverdagen

Verdier er målesnoren inni i oss, det som er noe verdt, det som har en pris

SAMARBEID OM ETISK
KOMPETANSEHEVING

Verdiarbeider

Hva slags verdiarbeider er du selv?

Hvilke særlige ressurser har dere for systematisk verdiarbeid?

Verdiarbeider

- Alle er verdiarbeidere i relasjon til andre
- Aktive verdiarbeidere skal motvirke resignasjon ved å være frimodig spørrende og undrende til det bestående
- Verdiarbeid skal stimulere og bevisstgjøre motstand
- Er verdiarbeider oppdrager eller medmenneske, dannelsesagnet eller samtalepartner? Ja takk begge deler
- En verdiarbeider må regne med kvalifisert motstand

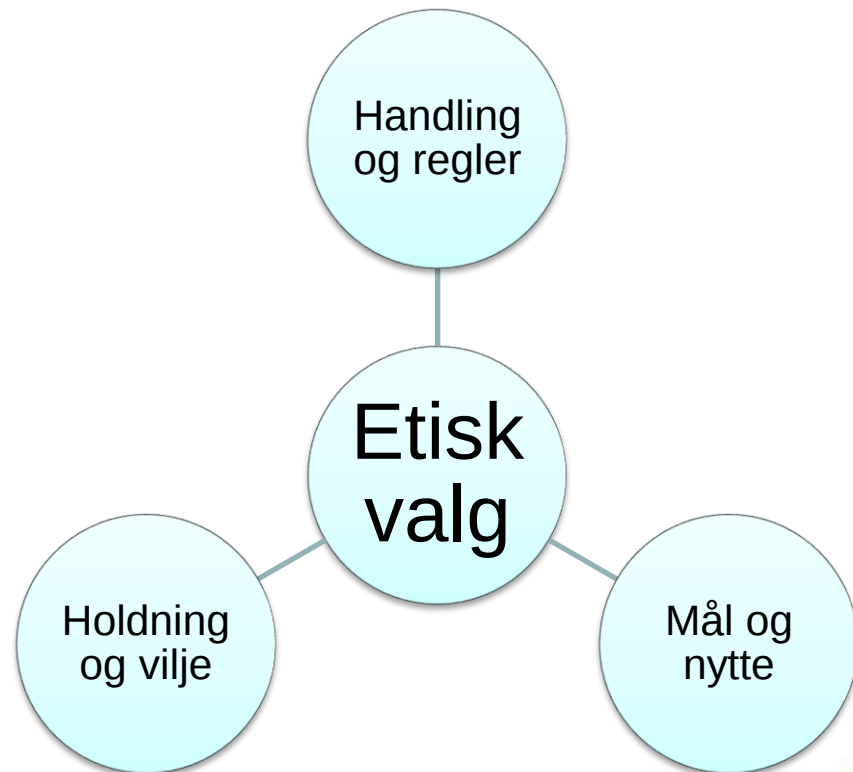
Etiske modeller

- Pliktetikk
 - Gjøre det rette.

- Sinnelagsetikk
 - Den gode vilje.

Formålsetikk

- Konsekvensetikk
 - Oppnå det gode.

Hva er et etisk dilemma?

- En valgsituasjon mellom uforenelige moralske prinsipper
- Når viktige verdier har det trangt
- Når det blir galt uansett hva jeg velger
- Når den ønskede løsning ikke er mulig
- Når jeg/vi går på akkord med våre profesjonsverdier
- Når vi må velge det minste av flere onder

(Aakre, 2015)

Etiske dilemmaer handler om

- «Jeg ser fram til i morgon, for da er det Hilde og ikkje du som kommer fra hjemmesykepleien. Hilde gir meg god gammeldags hjelp, slik jeg egentlig vil ha»
- «Nå har ledelsen i kommunen funnet på nok en ting, denne gangen hverdagsrehabilitering. Når skal de forstå at det vi egentlig trenger, er fleire ansatte?»
- Er det verdig å låse dørene til de demente om natta? Vi klarer ikkje å passe godt nok på dem med bare to på jobb
- Han nekter stadig å vaske seg, og det stinker både på rommet og i korridoren. Både pasienter og pårørende klager og orker ikke å være på stua. Hva bør jeg gjøre?

Etikk og kvalitet

- Kvalitetsarbeid er langt mer enn å krysse på et skjema
- Jakten på dømmekraft og total kvalitet avgjøres ofte av medarbeiderens ansvarsbevissthet og lojaliteter
- Forbedringer krever kritisk refleksjon rundt egen praksis på alle nivåer i organisasjonen
- Verdier og etisk refleksjon bør mer bevist inn i kvalitetssystemenes språk og internkontroller
- Det er tydelig sammenheng mellom hverdagsledelse og kvalitet. Kultur, normer og faglighet må stadig skapes og ledes tydelig.

(Aakre, 2015)

Hvorfor er etisk kompetanse viktig?

- Hvilke verdier er vi forpliktet av på jobb / praksis?
- **Hverdagsmestring/hverdagsrehabilitering – hvorfor og hvordan?**
- Prioriteringer av ressurser
- **Hvordan ivareta brukeres selvbestemmelse?**
- **Når kan vi bruke tvang?**
- **Hvordan ivareta en annens verdighet og integritet når vi har alt for mye å gjøre?**
- Hvordan få til brukermedvirkning?
- Hva gjør vi når pårørende vil noe annet enn brukeren eller de ansatte?
- **Velferdsteknologi: Effektivt og økonomisk eller realisering av brukers verdier?**

Røde flagg

Fordi det er lov

Fordi jeg følte det var riktig

Fordi jeg alltid har gjort det

Fordi alle andre gjør det

Einar Øverenget

«Disse svarene representerer måter å begrunne handlinger på som er svært utbredt, men som vi allikevel bør forsøke å unngå.

Om du møter en av disse fire begrunnelsene, er det all grunn til å være på vakt.»

Forbetringsarbeid

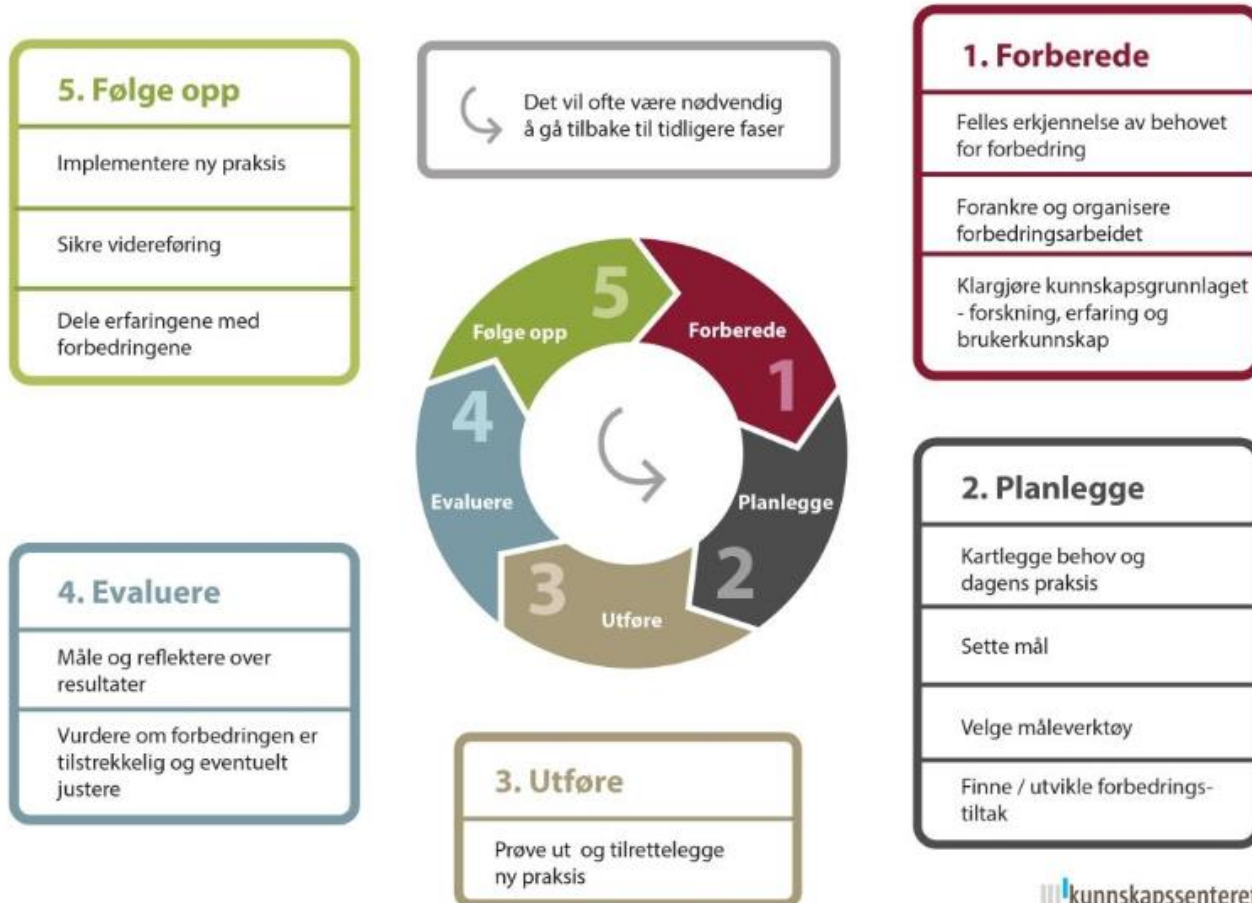
Tre hovedspørsmål

1. Hva ønsker vi å oppnå?
2. Når er endringen en forbedring?
3. Hvilke endringer kan iverksettes for å skape forbedring?

Forbettringssirkel

«Vi skal se på våre rutiner»

Ansvarlig leder som uttaler seg i media om klagesaker sier: « *Vi skal se på våre rutiner*»

De sier ikke: «*Vi skal se på våre verdier*» eller «*Vi skal se på ansattes holdninger og dømmekraft*»

Det er rutiner og regler som sjekkes, ikke holdninger, kultur og skjønnsutøvelse.

Det fleste klagesaker og avvik handler om:

- Resepktløs adferd
- Innkompetanse
- Ressursmangel

(Aakre, 2015)

Til refleksjon

- Hva er det viktigste som nå bør gjøres for å styrke kvalitet hos dere?
- Hva skjer hos dere for å sikre dannelse og læring etter uønskede hendelser?

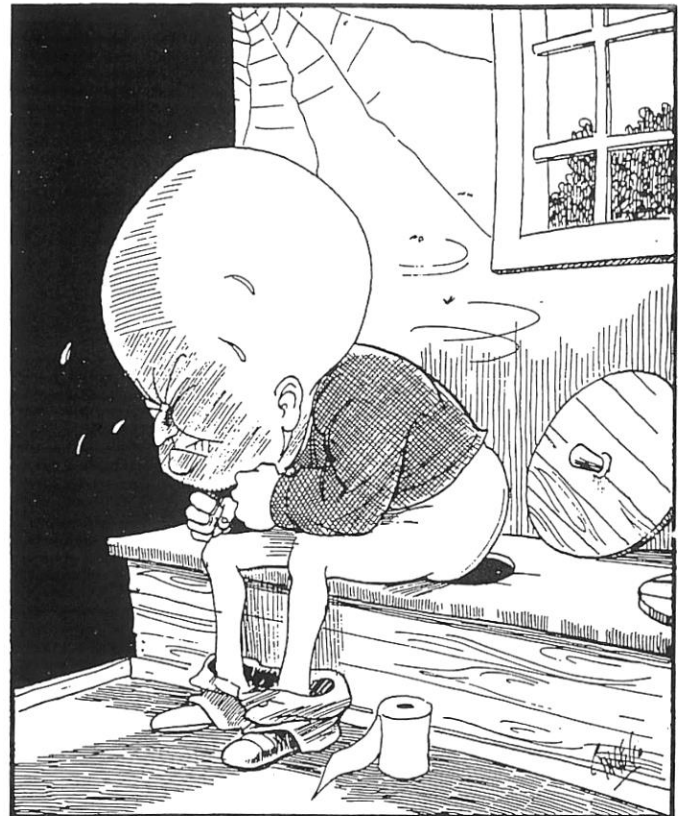

Hva skal til for å lykkes?

*"Det nytt' itj' å
tænk så stort
at en itj' kan
få det fram."*

Trønderesk ordtak

Figur 3.1 Det nytter ikke å tenke så stort ... at en ikke får frem et resultat (Inge Grø-dum, Aftenposten)

Bærekraftig etikkarbeid

- Lederforankring
- En felles kjerne av etikkforståelse
- Relasjonsmot
- Brukerperspektiv
- Pedagogisk mangfold
- Kraften i det etisk språk

Bærekraftig etikkarbeid

- De rette refleksjonsledere
- Vedlikehold av refleksjonsledere
- Den nyttige verktøykassa
- Kraften i det langsomme og langsiktige
- Ressurser

(Aakre, 2015)

Etisk refleksjon

= *systematisk utforsking av en situasjon*

- Se en sak fra flere sider, få nye perspektiver
- Identifisere en **verdikonflikt**. Hvilke hensyn veier tyngst?
- Ta en **begrunnet** og **informert** avgjørelse: Hva er det beste, gitt de rådende omstendigheter?

Bidrar til faglig og etisk skjønn fremfor
synsing!

Aadland og Eide 2012

Veileder, tre hovedoppgaver

1. Å **skape åpenhet og tillit i gruppen** og sørge for at alle kommer til orde, slik at alle bidrar på like fot og ingen med sterke meninger dominerer samtalen
2. Å **hjelpe gruppen til å reflektere etisk**, gjerne ved hjelp av refleksjonsmodellene som er presentert i Etikkhåndboka
3. Å **sørge for fremdrift i refleksjonen**, slik at man både kommer gjennom de ulike trinnene i den modellen man anvender, og får tid til oppsummering

Det var ikke særlig klokt
sagt, Brum, sa Nasse Nøff.
"Det var klokt når det var
inni hodet mitt, men så
skjedde det noe på veien
ut"...sa Ole Brumm.

Kommunikasjonsferdigheter er nøkkelord

Kunne **strukturere** en gruppesamtale, **skape trygghet** i gruppen, hjelpe andre til å **utforske** uklare problemstillinger, og **utfordre** til refleksjon også der dette kan være vanskelig

Hvordan organisere etisk refleksjonsgrupper

- Hvor mange skal være med i gruppen? Maks 8?
- Hvor ofte skal gruppen møtes?
- Hvor lang tid? 15 min. 30 min. 60 min?
- Tverrfaglige sammensatte grupper?
- Leder delta?
- To veiledere?
- Skal gruppene være frivillig, faste eller følge turnus?

Hvordan organisere etisk refleksjonsgrupper

- Dersom ikke frivillig, betalt for fremmøte på fritiden?
- Ulikt organisering på forskjellige tjenestesteder for eksempel: institusjon og hjemmetjeneste ?
- Benytte eksisterende møteplasser eller organisere nye?
- Sted, hvor skal gruppen møtes til refleksjon? På vaktrommet?
- Kontrakt?

Innhold i kontrakt/avtale/kjøreregler for deltagelse i etisk refleksjonsgrupper

- Taushetsplikt
- Møt forberedt og meld fra til veileder om du ikke kan møte til etisk refleksjon
- Veileder har ansvar for strukturen på veiledningen
- Respekt når andre snakker, ikke avbryt hverandre
- Gi tegn/rekk opp handa når du vil ha ordet
- Vis respekt for andres meninger og tema som tas opp, det er ikke tillatt å kritisere

Kontrakt/avtale/kjøreregler for deltagelse i etisk refleksjonsgrupper

- Gi rom for humor
- Vær fysisk og mentalt tilstede
- Alle skal få komme til ordet
- Slå av mobilen
- Vi starter og slutter på tiden 😊

Praktisk gjennomføring av veiledning

- Sitte rundt bordet?
- Sitter i sirkel uten bord mellom gruppemedlemmene?
- Sitte i sofaen?
- Kaffeservering?

Ulike møtepunkt for etisk refleksjon

- Refleksjonsstunder før/etter rapport
- Etikk lunsj
- Etisk refleksjonsverkstad
- Etikk kafe/Verdiforum
- Etikkseminar
- Dialogkonferanse m.m
- Refleksjonsgrupper

ETISK REFLEKSJONSMETODE

Skriv problemformuleringen gjerne i form av et normativt spørsmål
(Bør vi ...?)

- Det normative spørsmålet:
«Hva *bør* jeg gjøre i denne situasjonen?»
 - *Hva bør jeg gjøre?* skiller seg fra
Hva har jeg lov til å gjøre? eller
Hva er mulig å gjøre?

SAMARBEID OM ETISK KOMPETANSEHEVING

Fakta i saken Medisinske fakta og andre relevante faktaopplysninger.	Berørte parter Med hvilke konsekvenser? Hva er deres interesser i saken?	Verdier / Lover, retningslinjer Hvilke verdier står på spill? Hvilke hensyn bør veie tyngst?	Skjulte verdier / følelser Holdninger, vaner, kultur og følelser som kan påvirke oss	Handlingsalternativer Hvilke handlingsalternativer har vi, og konsekvensen av disse?
		<u>Autonomi:</u> <u>Ikke skade:</u> <u>Velgjørighet:</u> <u>Rettferdighet:</u> Andre aktuelle verdier <u>Lover:</u>		

CASE

Tor (78) er gift med Elsa. Etter et lårhalsbrudd får han tjenester fra hverdagsrehabiliteringsteamet i kommunen. Han har gode og realistiske mål og trener bra mot disse sammen med ansatte fra teamet.

Han forteller imidlertid at Elsa gjør alt for ham de dagene hverdagsrehabiliteringsteamet ikke er der. Hun mener det godt, og Tor klarer ikke å avvise henne ved å fortelle at han trenger å utføre gjøremålene selv for å nå målene sine. Han er også svært usikker på om han vil at noen fra teamet skal fortelle henne det.

Hvem er de involverte partene, og hvilke verdier og hensyn står på spill i denne situasjonen?

CASE

Harald (79) har hatt et lite hjerneslag, og det er vurdert at han vil kunne nyttiggjøre seg hverdagsrehabilitering for å bli selvhjulpen.

Han bor imidlertid alene i et gammelt hus med vedfyring, ca. 40 minutters kjøretid fra basen for kommunens hjemmetjeneste.

Flere av personalet mener at han bør flytte til en mer moderne omsorgsbolig sentralt i kommunen: «Skal vi virkelig bruke så mye tid og ressurser på Harald der han bor nå?» Harald vil bo i huset sitt ...

Hvem er de involverte partene, og hvilke verdier, prinsipper og hensyn er aktuelle i denne situasjonen?

Hvilke konsekvenser får ulike løsningsalternativer

CASE

Kåre (53) har som mål å gå tur med hunden sin.
Han er svært overvektig, men unngår temaet kostholdsending.
Hvilke verdier er viktige å ivareta i møtet med
Kåre?

**Hva gjør du, og hvilke konsekvenser får ulike
løsningsalternativer?**

Litteraturhenvisninger

- Aakre, Marie (2015) *Jakten på Dømmekraft, praksisnært etikkarbeid i helsetjenesten. Gyldendal Akademisk*
- Eide, Tom og Aadland, Einar (2012) *Etikkhåndboka for kommunenes helse- og omsorgstjenester .Oslo: Kommuneforlaget*
- Aadland, Einar (1994) *Kultur i helse-, sosial- og utdanningsorganisasjonar. Oslo: Samlaget*
- Heftet *Tips og hjelp til å komme i gang med etisk refleksjon* (2013)

SAMARBEID OM ETISK
KOMPETANSEHEVING

Litteraturhenvisninger

Nortvedt, Per (2012) *Omtanke en innføring i sykepleiens etikk*, Gyldendal Akademisk

Slettebø, Åshild (2013) *Sykepleie og etikk*, Gyldendal Akademisk

<http://www.ks.no/fagomrader/helse-og-velferd/etisk-kompetanseheving/verktoy-metoder-og-fagmateriell/refleksjonskort-for-hverdagsrehabilitering/>

<http://hverdagsrehabilitering.no/>

<http://kurs.helsekompetanse.no/hverdagsrehabilitering/42774>

Avhengighet

*«Du som er helsearbeider og jeg som trenger hjelp, er likeverdige mennesker
I møte mellom oss oppstår en avhengighet.*

Du som er helsearbeider vet at avhengigheten er gjensidig.

Like fullt blir et maktforhold tydelig.

I dette forholdet tar du ansvar.

*Du vokter deg for å skape større avhengighet enn den som allerede finnes i møte mellom
OSS.*

Ditt behov for å hjelpe balanseres mot mitt behov for å få hjelp.»

-Kristiansen og Aakre-

